

TÜRKİYE DIYANET VAKFI YAYINLARI/327

AHMET HAMDİ AKSEKİ

(Sempozyum)

Yayına Hazırlayanlar

Hüseyin Arslan - Mehmet Erdoğan

ANKARA

2004

Ahmet Hamdi Akseki'nin Hayatı

Ethem Alimoğlu

İlim adamı, yakın tarihin olaylarına yön veren mühim bir şahsiyet ve bugün içinde yaşadığımız, teneffüs ettiğimiz müspet havayı oluşturan bir Diyanet İşleri Başkanı olarak Akseki'nin tercüme-i hâlini özetlemek oldukça zor. Ben, diğer alanlara girmemek için kendimi bu görevle sınırlandıracak ve sizlere hulâsa mahiyetinde bir biyografi takdim etmeye çalışacağım. Aktaracağım bilgiler, bilinen basılı kaynaklar dışında iki vesikaya dayanacak. Bunlardan ilki, rahmetli Akseki'nin sicil cüzdanıdır. İkincisi, kendi eliyle yazdığı 14 sayfalık tercüme-i hâlidir. Bu çok kıymetli tercüme-i hâl İstanbul'daki talebelik yıllarında biter; maalesef tamamlanmamıştır. (*)

Sizlere, bu iki sahih kaynağa müracaat ederek, merhum Akseki hocanın biyografisini özetlemeye çalışacağım. Bu biyografi, son asrın en büyük İslâm âlimlerinden birinin ve Türkiye'ye, Müslümanlara büyük hizmetleri dokunmuş bir Diyanet İşleri Reisinin hayat hikâyesidir.

1302/1887 tarihinde Akseki kazasının Sülles (şimdiki adı Güzelsu) nahiyesinde doğdu. Babasının adı Mahmud Efendi'dir. Akseki merhum kendi şeceresini şöyle sıralar: Ahmed Hamdi bin Ahmed bin Mahmud bin Uzun Ahmed bin Süleyman bin Hızır.

On yaşında iken annesini kaybeder.

Akseki, babasını şöyle tasvir eder: "Babam tahsilini Konya'da yapmış, fakat tamamlayıp icazet almaya muvaffak olamamış. Salihti ve namazlarını gökten taş yağsa yine camiye gidip cemaatle kılardı. Her gün sabah namazından evvel Kur'an'dan iki cüz okumak âdeti idi. Benim tahsilime çok meraklı idi."

Köyde iki medrese vardır. Ahmet Hamdi, beş altı yaşlarında Kur'an'a başlar. Yedi yaşında iken camide mukabele okumaktadır. Arapça'nın ilk kısımlarını köydeki Mecidiyye Medresesinde müderris Abdurrahman Efen-

* İrfan Yücel, "Ölümünün 33. Yıldönümünde Kendi Kaleminden Ahmed Hamdi Akseki", *Diyanet Gazetesi*, S.299, Ankara 1984.

di'den okur. Aynı zamanda, akaid, fıkıh ve siyere ait bazı kitapları babasının delâletiyle okur. Köydeki mektebe de devam eder.

Arapça Hocası Abdurrahman Efendi güzel talik yazan ve mühür kazıyan bir hocadır. Küçük Ahmet Hamdi, hocasını seyrede seyrede mühür kazımasını da öğrenir. Daha sonra geçimini mühür kazıyarak temin edecektir.

On dört yaşına geldiğinde, babası tahsiline devam etmesi için Ödemiş'e götürmeye karar verir. Ancak paraları yoktur. Babası ile birlikte üç ay Bayındır ovasında pamuk çapası yaparak tahsil parası denkleştirirler. Babasıyla birlikte Ödemiş'e gelirler, Karamanlı Süleyman Efendi Medresesi'ne yerleşir. Merhum, babasıyla ayrılışını şu içli satırlarla nakleder:

"Babam, nur içinde yatsın, Ödemiş'in dışındaki kabristanlığın yanında benden ayrılırken elini öptüm; gözlerimden öptü ve ağladı, iki gözünden akan yaşlar sakalını ıslatıyor, damla damla yere düşüyordu. Hem ağladı hem ellerini kaldırıp şöyle dua etti:

'İnşallah evveli de ahiri de bu olur; bir daha bu ağır ve amele işini görmez ve buna muhtaç olmazsın.'

Baba oğul ikimiz de ağladık, ben medreseye döndüm, babam da memleketin yolunu tuttu."

Ahmet Hamdi Akseki Ödemiş'teki tahsil hayatında geçimini Cumartesi günleri pazar yerinde mühür kazıyarak temin eder. Medresede sarf ve nahivi yeniden okur. Molla Cami'yi ilerletir. Fıkıhtan Halebi ve Merakı'l-Felah'ı okur. Kâfiye ve Fârisi öğrenir. Talik yazısını ilerletir. Akait'ten Emâli ve Nûniye metinleri ile İshak Efendi Manzumesini ezberler. Üç yıl sonra babası tekrar gelir. Tahsiline İstanbul'da devam etmesini ister. Ancak, yardım edecek parası yoktur. Bu sırada Ödemiş'te üç müderris, talebelere icazet verecektir. Bu icazetnameleri talik yazı ile Akseki merhum yazar ve bu işten altı lira alır. Bu para ile İstanbul'a gitmeye karar verir.

İstanbul'da Esir Pazarı'nda üç arkadaşıyla birlikte bir han odası kiralar. Yokluk ve meşakkat içinde tahsiline devam eder.

Fatih dersiamlarından Bayındırlı Muhammed Şükrü Efendi'den icazet alır. Bilahare, Süleymaniye Medresesinin Kelâm ve Hikmet şubesinden icazet alır. Meşrutiyet ilân edildikten sonra medrese programlarında değişiklik yapıp mekteplerde okutulan dersler de ilâve edilir.

Ahmet Hamdi, bu ilâve dersleri okuyarak Darülfünûn'un Ulum-i Âliyye-i Diniyye Fakültesine geçer. Yani aynı anda hem medreseye hem de fakülteye devam etmektedir. Evvelâ medresenin son imtihanını verir, sonra da ruûs-sırlıklı ulema rütbesi imtihanını vererek Medresetü'l-Mütehassisîn'in Felsefe-Kelâm ve Hikmet-i İlâhiye şubesine girer. Burada üç sene okur ve med-

reseden doktora imtihanını vererek birincilikle mezun olur. Bu tahsil, altı yıllık yüksek tahsil sayılmaktadır. Böylelikle biri altı senelik olmak üzere üç fakülte mezunu olmaktadır. Son imtihanını verdiği otuz iki yaşındadır.

Medresetü'l-Mütehassisîn'in son sınıfında iken 17 Mart 1332 (1916)'de Mekteb-i Bahriyye-i Şahane ve din dersleri, din felsefesi ve ahlâk dersleri muallimliğine tayin edilir. Aynı zamanda kendisine Aksaray'da Pertevniyal Valide Sultan Camii Şerifi Kürsü Şeyhliği verilir. 1 Nisan 1333 (1917)'te uhdesinde muallimlik bulmak kaydıyla Dolmabahçe Camii Şerifi Kürsü Şeyhliğine, 2 Temmuz 1917 tarihinde Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Şerifi Kürsü Şeyhliğine terfi eder. 1 Mart 1918'de Hırka-ı Saadet Camii Şerifi Kürsü Şeyhliğine nakledilir. Bu sırada dersiamlık rutbesi aldığı için kürsü şeyhliğinden ayrılır.

25 Ağustos 1919'da Medresetü'l-İrşad Vaizîn Şubesi Felsefe Tarih Muallimliğine tayin edilir. 8 Şubat 1920'de İptida-i Dahil Medresesi İlmü'n-Nefs Müderrisliğine tayin olunur. 1 Eylül 1921 tarihinden itibaren görevi İlm-i İctima Müderrisliğine çevrilir.

Şubat 1922'de izin almadan İstanbul'dan ayrılır. Millî Mücadeleyi desteklemek için binbir müşkülâtla Ankara'ya gider. Ankara'da vaazlar ve yazılarıyla halkı irşad eder. Bilhassa öğretmen okulunda verdiği dinî konferanslarla gençleri uyandırıp, birlik ve beraberliğin önemini vurgular. Böylece Müslüman halkın manevî mimarlığını yapar ve Ankara Hükûmetini destekler.

Akseki'nin yazı hayatı 1908'de başlar. Bazı makaleleri Beyrut ve Mısır gazetelerinde iktibas edilmiştir. Balkan Harbi'nden önce Sebilürreşad Mecmuası'nın Bulgaristan ve Romanya muhabirliğini yapar. Akseki, Bulgaristan'ı dolaşarak Müslümanları irşad etmiş, intibalarını Bulgaristan Mektupları başlığıyla Sebilürreşad'da neşretmiştir.

Ankara'ya geldikten sonra Ankara Lisesi, Ulûm-ı Diniyye Muallimliğine tayin edilen merhum, bu görevi yürütürken Umur-ı Şer'îye ve Evkaf Vekaleti'nde Tedrisat Umum Müdürlüğüne getirilir. Bu görevi esnasında kesif olarak medreselerin müfredat programlarını ıslaha çalışmıştır. 26 Nisan 1340 (1924)'ta Darülfünûn Hadis ve Tarih Müderrisliğine tayin edilmişse de aynı tarihte Diyanet İşleri Riyaseti Muşavere Heyeti azalığına atanır. 1925'te İstiklâl Mahkemesi'nde Tarikat-ı Sâlahiye Cemiyetine üye olma suçuyla yargılanır. 11 kişinin idam, diğerlerinin ağır ceza aldığı bu davada suçsuz bulunarak beraat eder. 21.7.1939'da Diyanet İşleri Reis Muavinliğine getirilir. Şerafettin Yaltkaya'nın ölümü üzerine de 1947'de Diyanet İşleri Reisi olur. Bu görevde iken, bir toplantı esnasında geçirmiş olduğu rahatsızlık sonucu 9 Ocak 1951'de Ankara'da vefat eder. Naaşı, Cebeci Asrî Mezarlığına defnedilir.

Ahmet Hamdi Akseki'nin Müşavere Heyeti Azalığından başlayarak Diyanet'te görev yaptığı dönemler, dinî hayatın kısıtlandığı, baskı altına alındığı zor dönemlerdir. Akseki bu zor dönemlerde inançlarından taviz vermeden dimdik ayakta durmuş ve tek parti yöneticilerinin dine müdahalelerine ısrarla direnmiştir. Türkçe Kur'an ile namaz kılınmasına karşı gösterdiği tavizsiz tavrı bu çerçevede zikredilebilir. Şerafettin Yaltkaya'nın Reisliği döneminde, Türkçe Kur'an'la namaz kılınmasının dinî ve ilmî dayanağı bulunmadığını ortaya koyan bir rapor kaleme alması, dinî gayret ve cesaretinin sayısız örneklerinden biridir.

Arapça, Farsça ve İngilizce bilen Ahmet Hamdi Akseki, Cumhuriyet dönemi dinî kültürünün temel taşları sayılacak bir çok eserin sahibidir.

1. Ruh ve Bekâ-yı Ruh: Ahmet Hamdi Akseki bu eserinde ruh meselesini, ilk çağ Yunan düşüncesinden Thales ve İyonya mektebi filozoflarından başlayarak Müslüman filozof ve mutasavvıfların bu konudaki görüşlerini de ele alıp tenkit etmiş, daha sonra bazı çağdaş filozofların ve materyalistlerin delillerinin ayrı ayrı münakaşasını yaparak sonunda kendi görüşlerini ortaya koymuştur. Eser, Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyetince neşredilmek üzere satın alınmış, ancak yayımı gerçekleştirilmemiştir.

2. İslâm Dini: Türkiye'de en çok okunan dinî bilgiler el kitabı olup şimdiye kadar 1,5 milyon dolayında basılmıştır.

3. Peygamberimizin Vecizeleri: Ön sözünde, hadisi inkâr edenlere karşı uzun müdafaalara yer verdiği bu eseri de basılmıştır.

4. Mezâhibin Telfiki ve İslâm'ın Bir Noktaya Cem'i: Talebeliğinde Reşid Rızâ'dan tercüme ettiği bu eser de neşredilmiş, daha sonra sayın Prof. Dr. Hayreddin Karaman tarafından sadeleştirilerek bazı notlarla birlikte "İslâm'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri" adıyla yeniden basılmıştır.

Bir kısmı defalarca basılan diğer eserleri de şunlardır: Dinî Dersler, İslâm Dini Fitrîdir, İslâm Dini Tabîî ve Umumî Bir Dindir, Ahlâk Dersleri, Düşmana Karşı, Yeni Hutbelerim, Ve'l-Asr Suresinin Tefsiri.

Bunların yanında değişik yerlerde yayımlanan makale türündeki yazılarını ihtiva eden bir çok eseri mevcuttur.

Bekir Sıtkı Sencer, Ahmet Hâmdi Akseki'nin vefatına şu tarihi düşmüştür:

"İrciî" fermanı geldikte Diyanet Başkanı

Azm-i Ukba eyledi, mağfûr ola, mesrûr ola.

Kudsiyân "cevher"le tânzim ettiler tarhîni

Akseki Hamdi Efendi'nin durağı nûr ola. (1370 h.)